

Lawrences födelsehus
i Eastwood.

Frieda von Richthofen, Lawrences blivande hustru, och diktaren

PROBLEM kring D. H. LAWRENCE

8/7
DA David Herbert Lawrence dog år 1930 vid 45 års ålder hade hans författarskap och hans liv redan diskuterats i en hel rad böcker; under 1930-talet växte hans rykte och i samband därmed Lawrence-litteraturen. Bland de bästa sakerna om honom, det kan nu med säkerhet slås fast, är två svenska arbeten: ett av Knut Jaansson (1934), sannolikt det mest övertygande och passionerade som i positiv riktning skrivits om Lawrence, ett av Melker Johnson (1939), med sinnrika, om också något konstruktiva analyser av problematiken i Lawrences verk. Sedan dess har det varit ganska tyst om Lawrence, och enligt skilda uppgifter — som visserligen inte är dokumenterade — läses hans böcker inte mycket av yngre generationer. Det är lätt att finna förklaringar till detta: Lawrences vitalism, eller vad man nu vill kalla det, har blivit omodern, och det läsvärde hans böcker hade på grund av sin förmenta osedlighet har antagligen försvunnit under inflationen på detta område.

Tecken på att intresset ånyo är i stigande saknas emellertid inte. Sedan förra våren har inte mindre än fyra större skrifter om Lawrence utkommit. Biografien av vännen Richard Aldington (*Portrait of a genius, but...*, William Heinemann Ltd, 15 shilling) ger en god översikt och några intressanta detaljer, men vanpryds av författarens benägenhet att tala om vad han finner rätt och orätt, klokt och oklokt, hos Lawrence och hans kritiker. *Anthony West* har i serien *The English Novelist* givit en utmärkt sammanfattning med inslag av självständig värdering (*D. H. Lawrence*, Arthur Barker Ltd, 6 shilling). En anglikansk präst har, under pseudonymen *William Tiverton*, med rekommendation av T. S. Eliot sökt visa att Lawrence stod närmare en positiv religion än man hittills trott (*D. H. Lawrence and human existence*,

Rockliff, 12: 6 shilling); tekniken är den vanliga, i det att begreppet religion förtnas och allt hos Lawrence som kan fångas under detta begrepp framhävs, men flera iakttagelser är nya eller åtminstone friskt formulerade. Mest betydande är amerikanen *Harry T. Moores The life and works of D. H. Lawrence* (Twayne publisher, 4: 50 dollar); den kunde kallas ett standardverk, om inte klokheten alltför ofta närmade sig pedanteri och förnumstighet.

Här skall blott några problem i Lawrencedebatten beröras. Hans betydelse som konstnär och personlighet skall inte närmare diskuteras, den är ostridig. Aldous Huxley: "Beträffande de flesta andra framstående människor jag träffat har jag känt att jag på något sätt hör till samma släkte som de. Men denne man är annorlunda och överlägsen till sin art, inte till graden." Knut Jaansson: "Han är Europas och Amerikas störste författare under den del av 1900-talet som hittills förlutit."

*

Under en kort tid var Lawrence god vän med den åtskilligt äldre Bertrand Russell. I ett av de många förebrående brev (utgivna 1948 av Harry Moore) som slutligen ledde till brytning gav Lawrence följande förmaning: "Sluta alldeles upp med att arbeta och skriva och bli en levande varelse (a creature) i stället för ett mekaniskt instrument... Bli för din egen stolthets sak ett ingenting, en mullvad, en varelse som känner sig fram och inte tänker. Bli för Guds skull en baby, och fortsätt inte att vara en lärd. Gör ingenting längre, men försök att vara — börja om igen och bli en riktig baby." Brevet skrevs den 19 februari 1916 — avskyn för krigsstämningen i England var ett enande band. Russell, redan en banbrytare inom filosofin, kände sannolikt en road överlägsen-

het, men också ett styng i ryggen. Var det inte något som fattades honom? Var inte Lawrence djupare, helare, visare? Så har Keynes i en lysande liten studie beskrivit den intellektuella och kultiverade Cambridgekretsens reaktion inför den halvbildade Lawrence, som i en jargong av mystik och osmält filosofi fördömde de förstängiga och krävde att de skulle bli barn och vildar, tanklösa och instinktiva.

"Bli en riktig baby", den tanken är tillräckligt kännetecknande för Lawrence för att tas som utgångspunkt. Enligt Moore ville Lawrence skapa jämvikt mellan känslan och intellektet; det är en tom fras — eller innebär på sin höjd att Moore håller med Lawrence. Ty på den punkten är Lawrence konsekvent att han ständigt arbetar med motsättningen mellan reflexion och spontant liv, mellan intelligens och känsla, och att han håller på livet och känslan. "Min verkliga religion är en tro på blodet, köttet, som visare än förståndet. Vad vårt blod känner och tror och säger är alltid sant." Lawrences förkunnelse är fylld av de mest uppenbara motsägelser, men den citerade trosbekännelsen från 1913 kunde han säkerligen alltid ha upprepat. Vad innebar den? Först och främst att människan, den "riktiga" människan, inte är författare eller professor eller gruvarbetare, inte protestant, katolik eller ateist, inte konservativ eller socialist, inte puritan eller libertin, inte lycklig eller olycklig eller begåvad eller dum — hon är framför allt människa, dvs. det väsentliga för var och en är det väsentliga för alla, och det gäller för alla att så långt möjligt nå denna väsentlighet, denna mänsklighet, liksom katten skall vara kattaktig och elefanten en elefant i djupaste mening. Moralism och idealism förhåller sig till livet som kläderna till kroppen: de döljer, förfälskar och bedrar.

Denna livstro är en av nycklarna till Lawrences verk. Det yttre i meningen av samhällsställning, åsikter, till och med känsloliv i ordets ytligare betydelse har Lawrence ringa intresse för. Det är något annat han vill skildra och förkunna. Båda delarna, ty i regel är det omöjligt att skilja mellan skildring och förkunnelse hos Lawrence, och problemet om han var konstnär eller profet synes redan av detta skäl vara fel ställt.

Antiintellektualismen eller vitalismen innebär inte att Lawrence var ointelligent (i vanlig borgerlig mening) eller saknade intellektuella intressen. Han var en av de många lysande begåvningar som vid samma tid talade om förnuftsens bankrutt; han läste mycket, om också utan disciplin, och kunde ge prov på det mest förstklassiga skarpsinne. Inte heller var han fri från ironi och skepsis gentemot sin egen ståndpunkt. I ett brev jämför han sig med Carlyle, "som skrev fyrtio volymer om det anständiga i en orobtlig tytnad". I "Women in love" förhånar han den medvetna iveren att vara spontan. "Vad är den, din längtan till passion och animala instinkter, om inte den värsta och sista formen av intellektualism", säger hans talesman Rupert Birkin till den gräsliga lady Hermione. Men likväl kan detta begär att arbeta sig fram till det spontana sägas vara Lawrences stora problem. Birkin talar i själva verket inte sållan ungefär på samma sätt som lady Hermione, och han räddas, misstänker man, från samma fördömlige endast genom att Lawrence ständigt betonar hur ohyggligt svårt det är för honom att uttrycka vad han menar, att han bleknar av pina och ångest då han tvingas att finna ord för sina i det omedvetna insprängda åsikter.

*

4 ande

Vad är då livet, det mänskliga livet? Man kan svara att det i första rummet är kärlek eller sinnlighet, men i båda fallen måste svaret fördes med stora reservationer. En erotisk inställning som siktar till omväxling, mångfald, äventyr, njutning är Lawrence främmande. Men det finns, som Knut Jaensson fint anmärker, inte heller någon i vanlig mening olycklig, förtärande, tragisk kärlekshistoria hos Lawrence. Det tragiska ligger i att inte ens kärleken — utom på sin höjd för ögonblicket — kan ge självförglömmelse och stulhet. Vill man uttrycka saken en smula rätt kan man kanske med ett betänkande i sexualfrågan säga att Lawrences hyllning gäller "det psykofysiskt fullvärdiga samlaget". Till detta koncentreras drömmarna om passion, ömhet, tillförsikt och förintelse. Känslan besegrar förståndet, och döden besegrar nästan livet — är inte Lawrences "liv" en försmak av döden? Själv talade Lawrence om ett "falliskt" medvetande i stället för ett intellektuellt eller andligt. Mot ljuset, klarheten, resonemangen ställer han här som eljest djupet, mörkret, omedvetenheten. I "Lady Chatterley's lover" drivs denna falliska tes med fanatism.

Det synes klart att något hemlighetsfullt eller i varje fall svårförståeligt på denna punkt står kvar i Lawrences liv och diktning. Ett slag var det modernt att beskriva hans fall som en kombination av modersbindning, homosexualitet och impotens. Nu är det i sin ordning att tala om hans sunda sexuella liv, om hans monogama sensualism. Det senare är säkert riktigare än det förra. Lawrence har skrivit några av världens vackraste, man vill knappast säga kärleksdikter, men äktenskapsdikter — ty det är ömheten och den utplånade ron mer än lidelsen som präglar dem.

"Between her breasts is my home,
between her breasts,
Three sides on me space and fear,
but the fourth side rests
Warm in a city of strength,
between her breasts.

And I hope to spend eternity
With my face down-buried between
her breasts
And my still heart full of security
And my still hands full of her
breasts."

Men lösningen är inte riktigt övertygande. Vid olika tillfällen talar Lawrence eller hans representanter i romanerna om att hans ideal är en kvinna som han inte känner, inte kan se; det är en förtätning av det falliska momentet, som tycks lämna kärleken och ömheten därhän. Det passionerade talet om vänskap mellan män är intet bevis på homosexualitet, men är inte heller förenligt med den normalitetstest som är den härskande i de senaste årens debatt. Då grälen med hustrun tolkas som tecken på Lawrences öppna livsstil tycks man förbise att det låg något abnormt över den maktkamp makarna emellan som Lawrence ständigt talade om; sammansmältning var trots allt omöjlig, och då blir striden tecknet på perfektionismens misslyckande.

Lawrence definierade ofta livets mål som något annat än den falliska fulländningen. Men frågan är om det är lönt att analysera dessa försök till precisering; i en enda bok kan man — om man läser som vän av ordning — finna en rad totalt skilda förkunnelser. Ibland talade Lawrence om kärleken som ett medel att frigöra båda parterna, att skapa en balans mellan självständiga makter, ibland framstod behärskaudet av partnern som det åtråvärda, ibland framträder en längtan till lycka i isolering. Den "mörka, levande, befruktande kraft" som Lawrence sökte kunde ibland få gestalt av en kvinna, ibland te sig som ett stilla, kyligt arbete, ibland som

den härskandes extas, ibland som den behärskades fromma trygghet.

Mer och mer blev livsåskådningen, de falliska föreställningarna, väsentliga för Lawrence. De är föga framträdande i hans mest populära roman, "Sons and lovers"; här är han nästan en vanlig romanförfattare, och hans förmåga att skapa levande, säroräglade gestalter står högst. I de senare romanerna är frågan om uppnåendet av den mystiska fullheten så väsentlig att figurerna blir vaga och allmänna, medan problemet fixeras. Lawrences utsökta känslighet för betydelsen av fysiska ting — beröringar, blickar, gester — ger liv åt de handlande, men vid sidan av detta liv finner man ett krampaktigt försök att klarlägga det oerhörda, som gör skildringen underligt romantisk. Människor bleknar, är nära att falla omkull av sinnesrörelse, förstummas, darrar och drabbas av hjärtklappning på ett sätt som erinrar om fadern och sonen Dumas.

*

Modern är hjältinna i "Sons and lovers"; hon gör söner till sina "älskare" och gör det svårt för dem att bli verkliga älskare. Denna moder är i romanen, liksom i Lawrences liv, överlägsen fadern; hon är bildad, duktig, klok och ligger i ständig strid med fadern, den smått försupne, vulgäre, primitive gruvarbetaren. Men det är fadern som segrar i Lawrences fortsatta verk. Roman för roman skulle man kunna visa att modern blir förrådd såsom konventionell, försiktig, optimistisk, framåtsträvande. Fadern segrar som det falliska, mörkret, glädjen utan hämningar, undergången utan ånger — livet mot förståndet — i skepnad av arbetaren Aaron, skogvaktaren Mellors och många andra. Både Lawrence och hans hustru älskade faderns stil, och hos hustrun fanns av allt att döma inte den kluvenhet som gjorde Lawrence till diktare.

HERBERT TINGSTEN